

ULUSLARARASI ŞIRNAK VE ÇEVRESİ SEMPOZYUMU
(14–16 Mayıs 2010)

INTERNATIONAL ŞIRNAK AND ITS VICINITY
SYMPOSIUM
(14–16 May 2010)

SEMPOZYUM BİLDİRİLERİ
SYMPOSIUM PAPERS

EDİTÖR
Yrd. Doç. Dr. M. Nesim DORU

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI ŞIRNAK VE ÇEVRESİ SEMPOZYUMU
1

ISBN : 978-605-88496-0-0

www.sirnak.edu.tr
e-posta: sempozyum@sirnak.edu.tr

Redaksiyon : Harun Takçı

Yapım - Baskı :

MRK Baskı ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti. Örnek Oto Sanayi Sitesi 1254. Sokak No:2
OSTİM / ANKARA Tel : 0312 354 54 57 Faks : 0312 385 79 05

Birinci Baskı :

2000 Adet

Basım Yeri – Tarihi :

Ankara – 2010

Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu Bildirileri: Editör M. Nesim Doru
Şırnak Üniversitesi Yayınları 2010 / 1246 Sayfa
Dizin ve kaynakça var.

ISBN : 978-605-88496-0-0

Kitabın içindeki makalelerden makale sahipleri sorumludur. Kullanım hakları Uluslararası Şırnak ve Çevresi Sempozyumu yetkili organlarına aittir. İzinsiz alıntı yapılamaz.

ŞIRNAK İLİNİN KAYBOLAN DİNİ ZENGİNLİKLERİNDEN 'YEZİDİLİK'

Davut OKÇU*

ÖZET

Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve özellikle Şırnak İlinde birçok din, dil ve kültür yüzyıllardır bir arada yaşamıştır. Müslümanların dışında Süryani, Keldani ve Yezidiler de bu bölgenin kadim toplulukları arasında yer alır. Ancak özellikle 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra güvenlik nedeniyle Keldani, Süryani ve Yezidilerin tamamına yakını Şırnak bölgesini terk ederek Avrupa'ya yerleşmiştir. Hıristiyan dinine mensup olan Süryani ve Keldaniler ile ilgili bilgilere ulaşmakta sıkıntı çekilmemektedir. Ancak Yezidiler, inançları gereği Yezidi olmayanlarla bir arada yaşamaktan kaçınmış, sadece Yezidilerin yaşadığı köy ve mezralarda ikamet etmeyi tercih etmişlerdir. Yabancılarla birlikte yaşamaktan çekinmelerinin bir diğer sebebi ibadetlerinin yabancıardan gizli yapılması gereğinden kaynaklanmaktadır. Bölgedeki çoğunluğu oluşturan Müslümanlar bu yüzden Yezidiler hakkında sağlıklı bilgiye sahip olamamışlardır. Örneğin sağlıklı bilgiye sahip olmadıklarından Yezidilerin Şeytana taptığını ve Tanrı inancına sahip olmadıklarını düşünmüşlerdir. Şüphesiz Yezidiler bu ithamlardan rahatsız olmakta; iddiaların gerçek dışı olduğunu sohbet imkanı bulabildikleri ve güvendikleri Müslüman dostlarına anlatmaktadırlar.

Çocuklarını okullara göndermekten kaçınmaları Yezidi toplumunun eğitimsizliğine yol açmıştır. Okuma yazma bilmedikleri için dini emir ve yasaklara ilişkin bilgiler, ibadetler esnasında okunan dualar ve kutsal metinler dilden dile dolaşmış ve yazıya dökülmemiştir. Bu arada inançları ile ilgili olarak yabancılarla bilgi vermenin yasak olması ve ibadetlerin yabancıardan gizli yapılmasının zorunlu olması Yezidilik ile ilgili olarak araştırmacıların da bilgi edinmelerini zorlaştırmıştır. Tebliğimizde sunulan bilgilerin önemi birinci kaynaktan elde edilmiş olmasına dayanmaktadır. Bu çalışma ile Şırnak ilinin önemli bir zenginliği olan Yezidilik ile ilgili tespitlerimiz araştırmacıların ve kamuoyunun bilgisine sunulacaktır. Böylece Yezidilik ve Yezidiler hakkında kamuoyunda mevcut olan yanlış anlamaların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yezidilik, Yezidiler, Şırnak, İdil.

YEZİDİSM, A VANISHED RELIGIOUS RICHNESS IN ŞIRNAK

In southeastern Anatolian region and especially in Şırnak various religious, ethnic and cultural elements have coexisted together. Except for Muslims Suryanis, Keldanis and Yezidis are considered among the long settled religious elements. However, due to the military intervention of 12 September 1980 nearly all of these elements have emigrated to Europe. There is an easy Access to Suryanis and Keldanis in terms of collecting data related with their ethnologies since they subscribe to Christianity. However, Yezidis were loath of coexistence with the other religious groups and thus, they only choose to live in homogenous

* Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü. (davutokcu@yyu.edu.tr)

communities resembling them. Therefore, no healthy information has been accumulated in the public imagination related with the credentials of Yesidis like for example their worshipping of the Satan and their having no belief in God.

The fact that they avoided sending their children to school has led to ignorance and an oral tradition based on hear- say rather than written documents, and made it hard to collect appropriate information about this cult. In this study we shall touch on this issue and present this cult to the academic concern with in the context of an objective framework.

Keywords: Yezidis, Yezidism, Şırnak, İdil.

1. Giriş

Şırnak havzası; Cizre, İdil ve Silopi ilçeleriyle birlikte tarihin derinliklerine uzanan eski ve zengin bir geçmişe sahiptir. İkinci Adem olarak bilinen Hz. Nuh'un gemisinin tufan¹ sonrasında Cudi Dağına oturması, gemiden inen seksen kişinin Şırnak şehir merkezine beş kilometre mesafedeki "Heştan (Seksenler)"² köyüne yerleşmesi, bölge halkına göre Cudi dağında 'gemi' anlamına gelen "Sefine" adında bir bölgenin bulunması, yine bu bölgede rastlanan bazı heykeller ve Hz. Nuh Mescidi,³ Cizre ilçe merkezinde Hz. Nuh'a ait olduğu kabul edilen bir türbenin mevcut olması bölgeye dini, kültürel ve tarihi bir değer katmaktadır. Ne var ki, böylesine büyük bir öneme sahip olan Şırnak havzası kültür ve medeniyetinden bölgemiz, ülkemiz ve dünyamız yeterince haberdar değildir.

Şırnak Üniversitesi ve Şırnak Valiliği, düzenledikleri bu etkinlik ile bölgenin kültür ve inanç değerlerine sahip çıkmak konusunda örnek bir tavır sergilemiştir. Bu sempozyum sayesinde; Şırnak havzası kadim medeniyetinin üzerinde yoğunlaşmış olan küllerin temizlenmesi ve bölgenin sahip olduğu değerler açısından cazibe merkezi haline getirilmesi yolunda önemli bir adım atılacaktır. Zengin bir tarihi geçmişi bulunan Şırnak havzası aynı zamanda kökleri tarihin derinliklerine uzanan medeniyetlere, dinlere ve çok farklı inançlara da ev sahipliği yapmıştır. Bölge nüfusunun büyük bir çoğunluğunu oluşturan Müslümanların yanı sıra Süryani, Keldani ve Yezidiler de bu topraklara renk katmışlardır. Bu çalışmamızda tarihsel bilgi veya arşivlere dayalı bilgiler sunmaktan ziyade birinci kaynağa ve gözlemlerimize dayalı olarak birtakım tahlillerde bulunmaya çalışılacaktır.

Bölgemizde halen yaşamakta olan Süryaniler ile temas kurmak ve inançları hakkında bilgi edinmek mümkündür. Çünkü bölgenin değişik yerleşim birimlerinde yaşayan Süryaniler, inançları hakkında isteyenleri bilgilendirmekten çekinmezler. Buna mukabil Silopi ve İdil ilçelerinde yaşamış olan Keldanilerin tamamının bölgeyi terk ettiği bilinmektedir. 1925 yılında 25 hanenin yaşadığı⁴ İdil İlçesine bağlı Kiwax⁵ köyünde yakın tarihlere kadar yaşamış olan Yezidilerin de yurt dışına göç etmesi bölgenin çok renkli görüntüsünün solmasına yol açmıştır. Özellikle Kiwax sakinlerinin Almanya'ya yerleşmesi, geri dönenlerin ise hem sayısal hem de kültür düzeyleri açısından yetersizlikleri dolayısıyla Yezidi inancı ile ilgili olarak mahallinde bir inceleme yapma imkanı bulunamamıştır. Ancak Midyat, Kurtalan ve Beşiri ilçelerine bağlı köylerde ikamet eden Yezidilerle yakın akrabalık ilişkisinden dolayı söz

¹ Kur'an-ı Kerim, Hud 11/44; Kitab-ı Mukaddes, Tekvin 7/1-3.

² Heştan köyünün ismi "Yoğurtçular" olarak değiştirilmiştir. Yeni ismin eski isimle anlam itibarıyla hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır.

³ Yaşın, Abdullah, 'Nuh'un Gemisi, Cudi ve Cizre', Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu, ss. 37-43, İstanbul 1999,.

⁴ Lescot, Roger, Yezidiler (Çev. Ayşe Meral), s. 194, Avesta Yayınları, İstanbul 2001.

⁵ Kiwax köyünün resmi ismi Mağara olarak değiştirilmiştir. Yezidilerin Almanya'ya göç etmesi üzerine boşalan köye bölgede görevlendirilen Köy Korucuları yerleştirilmiştir. Almanya'ya yerleşen Yezidi köylüler bu durumdan rahatsız olmuş ve korucuların tahliyesi için dava açmışlardır. Davanın Yezidiler lehine sonuçlanması üzerine İdil Kaymakamlığı korucuları Kiwax köyünden tahliye etmiştir.

konusu ilçelerin köylerinde yaşamış olan Yezidilerden alınan bilgiler Kiwax köylülerinin inancını da yansıtmaktadır.

Bölgenin çok kültürlü ve çok dinli yapısını korumak amacıyla mülki idarelerin de çaba sarf ettiği görülmektedir. Örneğin Kaymakamlık Süryanilerin İdil merkezinde yer alan Meryem Ana Kilisesinin Süryani Kadim Vakfı tarafından onarılmasına ve Kilisenin hemen yanına 200 kişilik misafirhane inşa edilmesine destek olmuş, tesisler 24 Eylül 2004 tarihinde İdil Kaymakamı Hasan Tanrıseven tarafından Mor Gabriel Metropoliti Samuel Aktaş'ın da katılımıyla düzenlenen bir tören ile Süryani vatandaşlarımıza teslim edilmiştir. Şırnak Valiliğinin talimatı ile Süryanilere ait Sarıköy'deki Geçici Köy Korucuları tahliye edilmiş ve Sarıköy, eski sahiplerine iade edilmiştir. Aynı şekilde Almanya'ya yerleşen Kiwax (Mağara) köylülerinin yazılı talebi üzerine köye yerleştirilen Köy Korucuları tahliye edilmiş ve Kiwax köyü asli sahiplerine teslim edilmiştir.⁶ Böylece bölge sakinleri arasında var olan hoşgörü, bir devlet politikası olarak da benimsenmiştir.

2. Yezidiliğin Doğuşu

Yezidi veya Ezidi isimleriyle tanımlanan bir topluluğun varlığı Şeyh Adiy b. Musafir⁷'den sonra söz konusu olmuştur. Yezidilik ile ilgili literatür tarandığında bu ismin Şeyh Adiy b. Musafir'in vefatından sonra, kendisine tabi olan bir topluluk için kullanıldığı görülecektir. Adiy b. Musafir ismi Kürt kökenli Yezidilerin dilinde 'Şeyh Hadi' olarak yer etmiştir. Şeyh Adiy b. Musafir'in vefatından sonra tarih sahnesinde görülmeye başlayan Yezidiler ile ilgili olarak yazıya dökülmüş az miktarda malumat bulunmaktadır. Mevcut yazılı kaynaklar ve Yezidilik hakkında elde edilen sözlü kaynaklar incelendiğinde, Yezidiliğin doğuşu hakkında çok farklı görüşün varlığı dikkat çekmektedir.

3. Yezidiliğin Doğuşu ile İlgili İddialar

Yezidiliğin doğuşu hakkında gerek Yezidilerin ve gerekse Müslümanların farklı iddiaları bulunmaktadır. Bu iddiaların önemlileri şunlardır:

1. İslam mezhepleri tarihi alanında yazılmış mühim kaynaklardan biri olan el-Milel ve'n-Nihal'de Yezidilik, Hariciye fırkasının bir kolu olarak zikredilmektedir. Fırkanın kurucusu Yezid b. Uneys (Enise) el-Harici'dir. Yezid önceleri İbadiye fırkasının mensubu iken, 'Allah'ın acemden bir peygamber göndereceğini' iddia ederek Haricilerden ayrılmıştır. Yezid'e göre, acem kökenli peygambere gönderilecek ilahi kitap ile Şeriat-i Muhammediye hükümsüz kılınacaktır.⁸ Basra'da uzun yıllar ikamet ettikten sonra İran'a yerleşen Yezid b. Uneys, son peygamberin Kur'an'da sözü edilen Sabii dinine mensup olacağını ifade etmiştir.⁹ İddiaya göre bugünkü Yezidilere, Yezid b. Uneys'e bağlılıklarından dolayı "Yezidi" denilmiştir. Haricilik Hz. Ali'yi ululayan ve Emevi soyunu zemmeden bir inanç sistemine sahiptir. Halbuki Yezidi inancının esasını teşkil eden kıssalar incelendiğinde Yezid b. Muaviye'nin, Şeyh Hadi ve Melek-i Tavus ile birlikte üç dini liderden biri olduğu kabul edilir. Haricilerin önder olarak kabul ettiği imamlardan veya Hz. Ali soyundan hiç kimsenin Yezidiler tarafından kutsanmadığı bilinmektedir.¹⁰ Yezidilerin bir diğer dini önderi olan Şeyh

⁶ www.haber73.com

⁷ Yezidiler 'Adiy b. Musafir'i 'Şeyh Hadi' olarak yad ederler.

⁸ Fıçlalı-Eskicioğlu, Ethem Ruhi-Osman, İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi, s. 109, Yağmur Yayınları, İstanbul 1970.

⁹ Teymur Paşa, Ahmet, Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu (Çev. Eyüp Tanrıverdi), s. 9, Ataç Yayınları, İstanbul 2008.

¹⁰ Batman, Siirt, Şırnak ve Mardin bölgesinde yaşayan Müslüman halk arasında yakın tarih ile ilgili olarak yaygın olan kanaatlere göre Yezidiler, seyyit olarak anılan Hz. Ali soyuna muhabbet değil, kitleleri yönlendirme gücüne sahip oldukları için yakın durmamışlardır.

Hadi de Emevi soyuna mensuptur.¹¹ Bu yüzden vaazlarında Ehli Beyti Haricilerin yaptığı gibi yüceltmesi ve ataları olan Emevilere düşmanlık yapması beklenemezdi. Oysa Hariciliğin temel düşüncesi Emevi düşmanlığıdır. Yezidilerin iman esasları incelendiğinde Haricilik ile bağdaştırılması mümkün olmayan pek çok hususun bulunduğu görülecektir. Yezidiliğin ve Yezidi topluluğunun Şeyh Hadi ile birlikte literatüre girdiği dikkate alındığında, Yezidiliğin Şeyh Hadi'den dört asır önce yaşamış olan Yezid b. Uneys'e nispet edilmesi zamanlama açısından mümkün değildir. Esasen Yezid b. Uneys'in görüşlerini kendisinden sonra savunan bir zümre olmamıştır. Özetle Yezidiliğin, Hariciliğin bir fırkası olan Yezidiliğe dayandırılması, sözü edilen gerçekler ve daha bir çok sebepten dolayı zayıf bir isnat olarak değerlendirilmektedir.

2. Yezidilerin kökenleri ile ilgili bir diğer iddia da; kendileriyle gerçekleştirdiğim mülakatta ortaya çıkmıştır. Hiçbir kaynakta yer almayan ve hayli ilginç olan bu iddia etimolojik bir tahlile dayanmaktadır. Yezidilere ait birçok dua ve kıssada “tı (tu) ezdai”, ‘beni sen yarattın- beni sen verdin’¹² ibaresi yer almaktadır. Kendisiyle Beşiri İlçesi Texeriye köyünde mülakat yaptığım Pir Hasan Erk, Ezidiliğin kökeninin bu ibarede yattığını ifade etmeye çalıştı. ‘Tu Ezdai’ şeklindeki yakarış cümlesinde Yezidilerin yaratılış itibarıyla diğer insanlardan üstün olduğu vurgulanmaktadır.¹³ İnsanların ilk atasının Hz. Adem olduğu ilahi dinlerin ortak görüşüdür. Yaratılış ile ilgili olarak hem Kitab-ı Mukaddes’te hem de Kur’an-ı Kerim’de önemli bilgiler yer almaktadır. Ancak Yezidi kıssalarındaki yaratılış anlayışı çok farklı ve mantık sınırlarını zorlayıcı iddiaları içermektedir. Said b. Cer kıssasına göre Hz. Adem’in 72 çocuğu bulunmakta idi. İçlerinden Said, üstün özelliklere sahipti ve bu yüzden diğer bütün kardeşleri tarafından kıskançlık nedeniyle dışlanıyordu. Said’in mayasında gücü temsil eden Hz. Adem’in, diğer kardeşlerin mayasında ise Hz. Adem ve Hz. Havva’nın müşterek kanları bulunmaktadır. Bu durum Said b. Cer’e birçok yönden avantajlar sağlamaktadır. Said, bu yüzden şükürünü ifade etmek üzere dualarında sık sık “tı ezdai” (beni sen yarattın) demiştir. Yezidiler de aynı yakarışı çeşitli vesilelerle tekrar ederler. Kürtçe bir kelime olan Ezdai; ‘yaratana mensup’, ‘beni yaratan verdi’, ‘beni yaratan’ anlamlarında kullanılmaktadır. Ez; ben, Da; verdi, i; ait olma, mensup olma anlamında kullanılmıştır. Ezda; beni veren, beni yaratan, tanrı anlamında anlaşıldığından Ezda+i; Ezda (Tanrı)’ya mensup olanlar manasında kullanılmaktadır. Yezidiler kendilerini Said b. Cer’e nispet ettikleri için üstün ırk sayarlar. Ezdai kelimesi zaman içinde değişime uğramış ve Ezidi veya Yezidi olarak telaffuz edilmeye başlanmıştır. Bu ilginç yorum başka kaynaklar veya kişiler tarafından teyit veya reddedilmemiştir. Ancak bu yorumun Yezidileri rahatsız etmediği aşıkardır. Aynı zamanda bu yorum ile Yezidiliğin köklerinin Hz. Adem’e kadar uzadığını iddia etmektedirler.

3. Bazı araştırmacılara göre Yezidiler, Dasin Mecusileridir. Buna göre Yezidiler eski yurtları olan Yezd’den göç ederek Dasin’e yerleşmişlerdir. İran’ın önemli bir kenti olan Yezd’e nispet edilerek kendilerine Yezdiler (Yezdiyyun: Yezdliler) denilmiştir. Bu kavram zamanla halk tarafından değiştirilerek Yezdiyyun (Yezidiler) şeklini almıştır.¹⁴ Ancak Yezidilerin geçmişte İran’ın Yezd kentinde yaşadıklarına dair iddialar çok zayıf kalmaktadır.

4. Yezidilik, Sabiilik inancıyla İslam dini arasında cereyan eden etkileşimden doğmuştur. İddia sahipleri Yezidilerin namaz kılarken güneşe yönelmelerini iddialarına dayanak göstermektedirler. Bu iddia Almanya’ya yerleşmiş Yezidi Kürtler ve ideolojik tutumları ağır basan Türkiyeli Kürtler tarafından savunulmaktadır. Yezidiler için “Ateşin ve Güneşin Çocukları” ifadesini kullanmayı tercih etmeleri bu iddianın bir sonucu olarak düşünülmektedir. Sabiilik, güneşin, ayın ve yıldızların kutsandığı bir inanç olup Mezopotamya’da doğmuş ve yayılmıştır. Moğol istilasından sonra bölgeden kaçan Sabiiler,

¹¹ Uludağ, Süleyman, DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi), ‘Adiy b. Musafir’ maddesi.

¹² Okçu, Davut, Yezidilik ve Yezidiler, s. 61, Tablet Yayınları, Konya 2007.

¹³ Okçu, Yezidilik ve Yezidiler, “Sait b. Cer Kıssası” s. 118.

¹⁴ Teymur Paşa, Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu, s. 10.

kuzeye yerleşerek Müslüman Kürtlere karışmışlardır. Böylece Yezidilik, İslam ve Sabiiliğin bir sentezi olarak ortaya çıkmıştır. Sözü edilen bu iddialar son zamanlarda türetilmiştir ve hiçbir tarihi, sosyolojik ve kültürel dayanağı bulunmamaktadır. Çünkü Yezidiliğin inanç esasları incelendiğinde güneşe, 'tanrılık' veya 'yaratıcılık' sıfatlarını yüklemelikleri görülür. Keza Sabiilerden ziyade Mecusilerde kutsal kabul edilen ateşe Yezidilerin bir kutsallık yüklemelikleri bilinmektedir. Bu yüzden Yezidilere 'ateşin çocukları' sıfatını yakıştırmak için herhangi bir gerekçe bulunmamaktadır.

5. Şiiler ve bazı İslam bilginleri tarafından ileri sürülen iddialara göre Yezidi ifadesi, Yezid b. Muaviye'ye bağlılıklarından kaynaklı olarak bu zümreye verilen isimdir. Özellikle Şiilerin ve bazı Müslümanlar tarafından yöneltilen zalim, kafir vb. yakıştırmaların aksine Yezidiler, Yezid b. Muaviye'nin başta Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olmak üzere birçok konuda günahsız ve kusursuz olduğunu hararetle savunurlar. Savunmanın şiddeti Yezid b. Muaviye'ye insanüstü birtakım vasıflar yakıştırmaya kadar varır. Örneğin Muaviye'nin oğlu olduğuna dair tarihçiler nezdindeki genel tarihi bilgileri reddederler. Yezidilere göre Yezid'in dünyaya gelişi Hz. İsa'nın insanlığa gönderilmesine benzer bir şekilde olmuştur. Yezid, Muaviye'nin oğlu ve yandaşı değildir. Bilakis O'nun zulüm ve haksızlık üzerine kurduğu saltanatı sona erdirmek için gönderilmiştir. Ancak Yezid, Tanrının oğlu olmadığı gibi beşer de değildir. O, nurdan yaratılmış bir melektir ve insanlığı Muaviye'nin şerrinden kurtarmak için Allah tarafından insan suretinde yeryüzüne gönderilen bir peygamberdir.¹⁵

Beşiri İlçesi Texeriye köyünden pir Hasan ERK'in anlattığı kısca incelendiğinde Yezid b. Muaviye'nin temize çıkarılması için Yezidilerin büyük çaba sarf ettiği görülür. Kıssanın konumuz ile ilgili kısmı şöyledir: Emevi halifesi Muaviye, gençliği sırasında ülkenin geleceğine dair kahinlerden bilgi ister. Kahinler Muaviye'ye, 'saltanatının oğlu tarafından sona erdirileceği'ni ifade ederler. Muaviye bu yüzden evlenmemeye karar verir. Ne var ki, 99 yaşında iken hastalanır. Doktorların, sadece evlenmesi halinde bu hastalıktan kurtulabileceğini söylemesi üzerine, çocuk doğurma ihtimali bulunmayan Hz. Ömer'in 70 yaşındaki bacısı Maver ile evlenir. Düğün dernek yapılır ve Maver Muaviye'nin sarayına getirilir. İşte o sırada Tanrı'nın lütfü ile Maver 14 yaşında bir kız oluverir. Sultan Yezid de o gece bir nur olarak Maver'in başucuna konulur. Yezid, Muaviye'nin oğlu değildir, Ne var ki, Maver'i kendisine anne olarak kabul eder. Genç Yezid, halkı Muaviye iktidarına karşı örgütlemeye başlar. Yezid'in faaliyetlerinden haberdar olan Muaviye, O'nu annesi Maver ile birlikte Basra'ya sürgün eder. Basra'da Huda'nın izniyle mucizeler göstermeye başlayınca, halkın teveccühü giderek artar. Muhalefetin olgunlaştığını gören Yezid, Muaviye'yi devirmek için Şam'a geri döner. Halk desteğini kaybeden Muaviye, savaşı kaybeder ve Şam'dan kaçmak zorunda kalır. Bir süre sonra da kahrından ölür.¹⁶

Muteber kabul edilen hiçbir İslam ve Batılı tarihçi, Yezidilerin dilden dile dolaşan bu iddialarını doğrulamamaktadır. Muaviye 73 yaşında ölmüştür ve Maver adında bir hanımı olmamıştır. Muaviye ile Yezid arasında tarihçilerin kaydettiği bir savaş cereyan etmediği gibi, iddialarının aksine Muaviye, Yezid'in saltanatını kabul ettirmek ve bütün kesimlerden biat almak için büyük çaba sarf etmiştir.

Yezid'i yücelten, ismi anıldığında ellerini göğüslerine götürerek saygılarını sunan, O'nun Huda'nın bir nuru ve peygamberi olduğuna inanan bu topluluğa, bütün bu tutum ve davranışlarından dolayı Yezid'e tabi anlamında Yezidi denildiği kuvvet kazanmaktadır. Yezid'in tezkiye edilmesinde Emevi soyuna mensup olan ve Hakkari civarında yaşayan Müslüman Kürtlere irşat etmek üzere bu bölgeye yerleşen Adeviyye tarikatının kurucusu Şeyh Adiy b. Musafir'in büyük rolü olduğu anlaşılmaktadır. Adiy b. Musafir, Şiilik ve Sünniliğin

¹⁵ Peygamberler, Tanrının Melekleri olarak kabul edilir ve yeryüzüne insan suretinde gönderilirler. Görevleri sona erdiğinde tekrar Tanrı katına dönerler.

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Okçu, Yezidilik ve Yezidiler, 'Sultan Yezid Kıssası'.

çatışma alanlarından olan Hakkari civarındaki Müslümanlara Muaviye ve oğlu Yezid'in Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi olayında suçsuz olduklarını anlatmış, Muaviye ve Yezid'e yöneltilen kafirlik, fasıklık ve facirlik suçlamalarının yanlış olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşım, Adiy b. Musafir'in ölümünden sonra Yezidiler için imanın esasları derecesinde önemsenmiştir. Yezidilerin kutsal saydıkları üç isimden ikisi olan Sultan Yezid¹⁷ ve Şeyh Hadi¹⁸'ye ilişkin değerlendirmeler bu tezi doğrular niteliktedir.

Yezidilerin ilk yurdu olan Sincar bölgesinde ve Adiy b. Musafir'e tabi olan topluluk içinde aşırılıkları önleyecek şahsiyetlerin bulunmaması hurafelerin taban bulması ve yaygınlaşmasına yol açmıştır. İnançlarından haberdar olan Müslümanların, ortaya koyduğu tepkiler nedeniyle de giderek dünyaya kapanan Yezidiler kapalı bir toplum oluşturmuş ve bu yüzden çok uzun bir zamandır içini dolduramadıkları Yezidiliği yaşatmışlardır. Öyle ki, birkaç kilometre yakınlarında ikamet eden Müslümanlar dahi Yezidilik hakkında bilgi sahibi olamamıştır. Bu uzaklığın bir diğer sebebi Yezidilerin temizlik konusunda inançlarından gelen ihmalkarlıktır. Evlerini cennet olarak gören Yezidiler, banyo ve tuvalet bulundurmazlar ve her türlü temizlik ihtiyacını tüm köyün yararlandığı çeşmelerden karşılarlar. Müslümanlar, temizlenmediklerini bildikleri ve bu yüzden kirli saydıkları Yezidilere yanaşmak istemezler.¹⁹

Bu arada Yezidilerin bile kendi inançları hakkında bilgi sahibi olmadığı, İdil'deki Yezidi ile Viranşehir veya Ermenistan Yezidileri arasında pek çok yönden görüş ayrılıkları bulunduğu bilinmektedir. Örneğin Ermenistan Yezidileri inanç ve törenleri itibarıyla Hıristiyan düşüncesine yakın bir görüntü vermektedir. Öyle ki, birlikte yaşadıkları toplulukları memnun etmek üzere etnik kökenlerine ilişkin farklı değerlendirmeler dahi yapabilmektedirler.²⁰

2.2. Yezidilerin Yerleşim Bölgeleri

Yezidiler, Türkiye, Irak, Suriye, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'da yaşamaktadırlar. Şeyh Adiy b. Musafir'in yaşadığı ve mezarının bulunduğu Kuzey Irak'taki Laleş bölgesi Yezidiler için dini merkez kabul edilmektedir. Namaz, oruç vb. ibadetleri yabancılardan gizli olarak ifa etmeleri gerektiğinden başka dinlerin mensupları ile bir arada yaşamayı sakıncalı görürler. Siirt'in Kurtalan, Batman'ın Beşiri, Mardin'in Midyat, Şanlıurfa'nın Viranşehir ve Şırnak'ın İdil ilçesine bağlı köy ve mezralarda ikamet eden Yezidilerin tamamına yakın bir kısmı Almanya'ya göç etmiştir. Kimi çevreler 1980'li yıllardan sonra gerçekleşen göçleri, toplumsal baskıya dayandırsa da, bu iddia tutarlı değildir. Çünkü bölgede 1984 yılından sonra başlayan terör olayları sadece Yezidileri değil, bütün bölge halkını tedirgin etmiştir. Zaman zaman kız kaçırma veya bürokratik taleplerinin ağırdan alınması şeklinde münferit baskılar yaşansa da, Yezidilere karşı topyekun bir baskıdan söz etmek doğru değildir.²¹ Bilakis bir arada yaşamalarını öngören inançları ve benzeri dini hassasiyetlerinin zayıflaması ve Almanya'ya yerleşen Yezidilerin teşviki, yoğun göçlerin yaşanmasında etkili olmuştur. Ayrıca Alman Mahkemelerinin Yezidilerin hem etnik hem de dinsel baskı gördüklerine dair dilekçelerini ciddiye alıp kısa zamanda olumlu bir şekilde cevaplamaları göçleri tetiklemiştir. Her ne kadar Alman makamlarına verdikleri dilekçelerde baskıya maruz kaldıklarını iddia etseler de, açıkçası göç eden Yezidiler, Türkiye'de gördükleri baskıdan dolayı değil, daha rahat bir hayat yaşamak amacıyla Almanya'ya göç etmiştir. Dini ve geleneksel gerekçeler

¹⁷ Yezid b. Muaviye

¹⁸ Adiy b. Musafir

¹⁹ Okçu, Yezidilik ve Yezidiler, s. 93-94.

²⁰ www.mardinmardin.net (Amed Gökçen ile söyleşi, Ekim-2008).

²¹ Özellikle kervancılığın yaygın olduğu, alışverişlerin daha çok takasa dayandığı yıllardan beri Yezidilerle bazı Müslüman aileler arasında 'kirvelik' bağı tesis edilmiştir. Müslüman aileler kirvelerinin her türlü sıkıntılarını gidermekte yardımcı olmuş ve baskı görmelerine engel olmuştur. Örneğin ailelerimiz arasındaki kirvelik bağı nedeniyle en gizli dini bilgilerini şahsıyla paylaşmaktan çekinmemişlerdir.

nedeniyle Almanya'da da bir arada yaşamaktadırlar. Dikkate değer bir başka husus ise, göç eden Süryanilerin bir kısım gayri menkullerini satmalarına rağmen, Yezidilerin gayri-ı menkullerini satmaya yanaşmamasıdır. Son yıllarda başta Süryaniler olmak üzere Yezidilerin de eski köylerine dönmek konusunda istekli oldukları gözlenmektedir. İdil İlçesine bağlı Kiwax köyünün Yezidi halkı Almanya'daki dindaşlarının yanına yerleşince, güvenlik gerekçesiyle İdil Kaymakamlığının iznine tabi olarak köye korucular yerleştirilmiş, durumdan rahatsız olan köylüler Kaymakamlığa müracaatta bulunarak köylerinin boşaltılmasını talep etmiştir. İdil Kaymakamlığı köylülerin dilekçesine olumlu cevap vererek korucuların köyü boşaltmasını ve 15 Ekim 2004'de Yezidilerin yerleşmesini sağlamıştır.²² Köylerini geri alan Kiwax Yezidilerinden temsili olarak sadece üç- dört aile geri dönmüştür.

1. Yezidilerin Müslümanlarla İlişkileri

Yüzyıllardır aynı köylerde olmasa da komşu köylerde birlikte yaşayan Müslümanlarla Yezidiler arasında yakın dostluklar kurulmuştur. Dini inançlarından dolayı birbirlerine kız vermeyen taraflar, daha çok konaklama ihtiyacı ve ticari ilişkilerden kaynaklı olarak kirvelikler tesis etmişlerdir. Esasen evliliğin yasak olmasından dolayı kirvelik dışında bir akrabalık bağının kurulması da mümkün değildir. Taraflar dini hassasiyetlerinden haberdar oldukları için saygıya dayalı bir ilişki tesis etmişlerdir. Örneğin Müslümanlar, Yezidilerin duyacağı bir şekilde Şeytana lanet okumaz, hatta 'Şeytan' ifadesini telaffuz etmez, onların yanında yere tükürmezler. Buna karşılık Yezidiler de, ramazan aylarında açıktan yemez, içmez, Müslümanların dini değerlerine saygılı davranırlar. Ancak Müslüman çocukların aynı hassasiyeti gösterdikleri söylenemez. Alış-veriş amacıyla ilçe merkezlerine gelen Yezidilere Müslüman çocuklar 'Ezidine, cil sipine, cehnemine' (Yezidiler beyaz giyerler, cehenneme giderler) tekerlemelerini yüksek sesle tekrar ederek hakarete bulunurlardı. Kimi zaman da etraflarına daire çizilir, zor duruma düşürülürlerdi. Bu durumda dışarıdan birinin daireden çıkışı sağlayacak bir çıkış kapısı açması gerekiyordu. Ancak Yezidileri en çok rahatsız eden konu, Müslüman gençlerin Yezidi kızları kaçırmaları idi. Gençler kaçırma yoluyla evlendiklerinde hem başlık parasından kurtuluyor hem de gayri-ı Müslim bir insanı İslam dinine kazandırarak sevap işlediklerini düşünüyorlardı. Yezidi kızlarını kaçıran gençler toplumdaki destek görünce, diğer gençler için de teşvik anlamı taşıyordu. Zaman zaman bu yüzden Müslümanlar ile Yezidiler arasında gerginlikler yaşanmıştır.

Yezidiler, Müslümanlarla ilişkilerinde onların hassasiyetlerine dikkat eder ve dostlarını gücendirecek davranışlarda bulunmazlar. Misafir ettikleri Müslümanlara kendi el emeklerinden değil hazır yemeklerden ikram ederler, evlerinde abdest ve namaz için gerekli malzemeyi bulundurmaya ihmal etmezler.²³ Özellikle ulaşımının ve ticaretin yaya olarak yapıldığı yıllarda Yezidi ve Müslümanlar arasında daha sıkı dostlukların kurulduğu görülmektedir. Çünkü yük taşımacılığı esnasında birbirlerinin köyünde misafir olur, karşılıklı misafirlikten kaynaklanan dostluklar zamanla kirvelik bağı ile pekiştirilirdi. Ancak günümüzde bu ilişkiler zayıflamış, ideolojik yakınlaşmalar başlamıştır. İdeolojik yakınlaşmaların temeli ise daha çok yurt dışında ve özellikle Almanya'da atılmaktadır.²⁴

SONUÇ

Araştırmacıların yaygın kanaatine göre Yezidilik, İslam dinini en iyi şekilde yaşamaya çalışan tasavvufi bir hareketin zamanla yozlaşmasıyla ortaya çıkmıştır. Yezidilerle yüz yüze

²² www.idil.gov.tr.; www.wikiturkey.com

²³ Mülakat için Batman il merkezine 25-30 km mesafedeki Texeriye köyüne iki gün süreyle sabah gidip akşam döndük. Öyle yemeklerinde 10-15 km. mesafedeki Beşiri ilçesinden getirttikleri kahvaltılık ve fırın ekmeği ikram ettiler.

²⁴ Bkz. www.ezidi.com.

yaptığımız mülakatlarda; dua, kıssa ve ibadetlerinde bu iddianın kuvvetli delillerine şahit olduk. Dini metinlerde İslam dinine ait terminolojinin etkinliği açıkça görülmektedir.

Eğitim ve öğretim görmeye yönelik hiçbir çabalarının olmaması, okuma yazma oranının çok düşük olması, yazıya dökülmüş hiçbir dini kaynaklarının bulunmaması ve inançlarını en yakın Müslüman komşularından gizlemeleri kapalı bir toplum olarak yaşamalarına yol açmıştır. Yezidiler arasında dini konulardaki sorulara cevap verecek donanıma sahip kimseleri bulabilmek oldukça güçtür. Dini konulardaki cehalet nedeniyle dini önderlerin sözleri din olarak benimsenmiştir. Örneğin Yezidilerin en alt sosyal tabakası olan Müritler maddi durumları ne olursa olsun üst sınıflara zekat vermek zorundadır. Ayrıca her sosyal tabaka kendi tabakasından evlenmek zorundadır. Bu tür dini emirler genç nesil Yezidiler tarafından hoş karşılanmamakta ve sorgulanmaktadır.

Yezidiliğin gerektirdiği ibadetleri yerine getiren Yezidi sayısında da büyük düşüş yaşanmaktadır. Dindarlığın azalmasında dini konulardaki doyumsuzluğun büyük rolü bulunmaktadır. Yaşanan inanç boşluğu Yezidileri yoğun bir asimilasyona maruz bırakmaktadır. Özellikle Avrupa'da yaşayan Yezidilerin bu anlamda daha çok tehdit altında olduğu ve bu yüzden siyasi grupların etkisine girdikleri şüphesizdir. Bu bakımdan yeni nesil Yezidilerin, inançları hakkında yapılan objektif çalışmaları incelemeleri halinde; tarihi bir yanlış düzeltmeleri ve tarihin derinliklerinde kaybolmuş köklerine dönmeleri mümkün olacaktır.

Kaynakça:

- Fırlıklı-Eskicioğlu, Ethem Ruhi-Osman, İslam'da Siyasi ve İtikadi Mezhepler Tarihi, Yağmur Yayınları, İstanbul 1970.
- Lescot, Roger, Yezidiler (Çev. Ayşe Meral), Avesta Yayınları, İstanbul 2001.
- Okçu, Davut, Yezidilik ve Yezidiler, Tablet Yayınları, Konya 2007.
- Teymur Paşa, Ahmet, Yezidiler ve Yezidiliğin Doğuşu (Çev. Eyüp Tanrıverdi), Ataç Yayınları, İstanbul 2008.
- Uludağ, Süleyman, DİA (Diyanet İslam Ansiklopedisi), 'Adiy b. Musafir' maddesi.
- Yaşın, Abdullah, 'Nuh'un Gemisi, Cudi ve Cizre', Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu, İstanbul 1999.
- www.ezidi.com
- www.haber73.com
- www.ıdıl.gov.tr.
- www.mardinmardin.net
- www.wikiturkey.com